

**Tárkány Szücs Ernő jogi néprajzi kutatásai és a
nemzetközi néprajztudomány
(1963-1994)¹**

Bognár Szabina

Az előadás címében szereplő két évszám – 1963 és 1994 – Tárkány Szücs Ernő az európai jogi néprajz eredményeit és feladatait összegző cikkének megjelenési évei. Az első, 1963, a párizsi *Ethnologica Europeana*-ban (*Results and Task of Legal Ethnology in Europe* cím alatt), a második ennek újraközlése, jó tíz évvel a szerző halála után, az 1994-ben megjelent, a több mint ötven nemzetközi tanulmányt közreadó, a népi jog témájában máig legmeghatározóbb válogatás: a *Folk Law. Essays in the Theory and Practice of Lex Non Scripta* (szerk.: Alison Dundes Renteln és Alan Dundes). Tehát 1963 az az év tehát, amikor először megjelent az a nemzetközi kutatástörténeti áttekintés, amelynek nem kis szerepe van abban, hogy Tárkány Szücs Ernőt máig az európai jogi néprajz úttörőjeként tisztelik.²

A Bónis-tanítvány Tárkány Szücs számára kezdetektől természetes volt a nemzetközi kitekintés; hogy kutatásaiban hol kiinduló, hol viszonyítási pontként tekintsen a külföldi hasonló törekvésekre. Míg a húszas évei elején járó Bónis György – Eckhart Ferenc szárnyai alatt – a *Századokban* közölt ismertetést Riasanovsky mongol törzsek szokásjogáról írott monográfiájáról, valamint a német népi jogéletkutatás két meghatározó személyisége, Eberhard von Künssberg és Claudius von Schwerin jogtörténeti munkáiról³, addig Tárkány Szücs

¹ A tanulmány *A jogtörténeti kutatások új forrásai: jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi digitális adattár K 109191 számú OTKA kutatás támogatásával* készült.

² Dundes, Alan – Dundes Renteln, Alison: *Folk Law. I-II. Essays in the Theory and Practice of Lex non Scripta*. New York–London, 1994. 161. p.

³ Bónis György: Riasanovsky, V. A.: *Customary law of the Mongol tribes: Mongols, Buriats, Kalmucks*. Harbin, 1928. (Memoirs of the Faculty of Law in Harbin, 8.). Századok, 1933. 326–329. p.; Uő: Künssberg, Eberhard von: *Flurnamen und Rechtsgeschichte*. Weimar, 1936. Századok, 1938. 399–400. p.;

Ernő – a hatvanas évek elején – az Ethnographiában H. Spruth házjegyekről, K. S. Kramer a népi jogéletet középpontba helyező esettanulmányairól, valamint W. Schönfeld jószágjegyekről írott munkáiról adott hírt.⁴

Jól tudjuk, 1948 után a „népuralom rendszerében” a népi jogélet kutatásának jó ideig nem volt helye, hisz a mindent átható ideológia természetesen a jogtudományt sem kerülhette el, sőt, a jog terrénuma elsődleges fontosságúnak minősült. Egyrészt a szocialista jogfelfogás – amely jognak kizárólag az állam által alkotott szabályokat tekintette – egyeduralmával elvi alapon kérdőjeleződött meg a népi jogéletként kutatott jelenség létjogosultsága, másrészt, mivel az előző rendszerben a kutatások támogatásra találtak, sorsuk – és hozzátehetjük a kutatóké is – azonnal megpecsételődött. Amellett, hogy a népi jogélet kutatói általánosságban megpróbálták réseket találni a népi jogéletkutatás ideológiai kritikáján, s tárgyukat, ha nem is támogatott, de legalább is megtűrt kategóriába préselni, Tárkány Szücs Ernőnek egy személyes küzdelme is volt ebben az időszakban. Még 1956-ban pályázott először jogtörténetből rendes aspirantúrára.⁵ Kérelmét az állam- és jogtudományi aspiránsvélelő bizottság 1958 májusában tárgyalta, és azt az álláspontot alakította ki, hogy a jelölt által kutatott terület „nem a magyar jogtörténet és nem a jogi tudományok szerves körébe tartozik”. Szabó Imre úgy vélte, hogy Tárkány Szücs Ernőnek a népi jogéletkutatás terén végzett munkássága fokozat odaítélésére nem alkalmas, egyúttal javasolta, „hogyan szorosabban vett jogtörténeti témával foglalkozzék, és ilyen téren elért bizonyos eredmények után vesse

fel az aspirantúra kérdését.”⁶ Tárkány Szücs az eljárást igazságtalannak tartotta, és különböző kérvényekkel próbálta a döntéshozókat meggyőzni arról, hogy kutatási témája „jogtörténeti jellegű”. Ebben az évekig elhúzódó „bizonyítási eljárásban” különös jelentőséggel bírtak a külföldi példák, nemzetközi kitekintések, hisz nem csupán a tájékozódást, de a tudományterület létét is igazolni voltak hivatottak. Meglehetősen fordulatos huzavona után Tárkány Szücs az aspiránsi képzést hat évvel később, 1962 szeptemberében kezdhette meg, és több mint húsz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy doktori címet kap hasson.

Tárkány Szücs aspiránsi évei alatt, 1965-ben adta közre *A jószágok égetett tulajdonjegyei Magyarországon* című, két részletre osztott dolgozatát. Ebben kb. tízezer tulajdonjegyet elemezve tárta fel a jószágjegyek hazai történetét, szerepét, külön foglalkozott a vármegyéek jeleivel és az adminisztráció szerepével. Jószágjegyekkel kapcsolatos kutatásait két német nyelvű dolgozatban is közzétette.⁷ Munkája első nemzetközi elismeréseként 1964-ben a berlin-dahleni *Zentralstelle für Personen- und Familiengeschichte* levelező tagjává választották.

Az 1967-es *az Ethnologica Europaea* hasábjain országonkénti bontásban közölt kutatástörténeti összegzés tehát amellett, hogy áttekintés az európai jogi néprajz eredményeiről, módszereiről, egyúttal igazolás és indoklás is kívánt lenni a tudománypolitika irányába. Ne tévesszük azonban szem elől, hogy a cikk valódi jelentőségét az adja, hogy Tárkány Szücs az addigi kutatások tapasztalatai alapján újrafogalmazta a jogi néprajz feladatait és egyúttal a legfontosabb kutatás-módszertani elveket is rögzítette.⁸ A jogi néprajz

Uő: Schwerin, Claudius von: Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte. München, Leipzig, 1934. Századok, 1938. 70–72. p.

⁴ Tárkány Szücs Ernő: H. Spruth: Die Hausmarke. Neustadt an der Aisch, 1960. Ismertetés. Ethnographia, 1963. 147–195. p.; Uő: K. S. Kramer: Volksleben im Fürstentum Ansbach und seinen Nachbargebieten (1500–1800). Würzburg, 1961. Ismertetés. Ethnographia, 1963. 150–153. p.; Uő: W. Schönfeld: Körperbemahlen, Brandmarken, Tätowieren. Heidelberg, é.n. Ismertetés. Ethnographia, 1965. 272–273. p.

⁵ Felvételi kérelem. 1956. július. 16. MTA Levéltár Tárkány Szücs Ernő jogtudományi aspirantúra 3174/7.

⁶ Kónya Sándor szaktitkár feljegyzése Erdei Ferenc főtktár elvtársnak. Budapest, 1961. szeptember 14. MTA Levéltár Tárkány Szücs Ernő jogtudományi aspirantúra 3174/7.

⁷ Tárkány Szücs Ernő: A jószágok égetett tulajdonjegyei Magyarországon I–II. Ethnographia, 1965. 187–199 és 359–410. p.; Uő: Eingebrennte Eigentumsmarken des Viehs in Ungarn. Acta Ethnographica, 1968, 225–264. p.; Uő: Ortbestimmende (administrative) Viehbrandzeichen in Ungarn. In: Viehwirtschaft und Hirtenkultur. Hrsg. von László Földes. Bp., 1969. 417–438. p.

⁸ A kérdéssel részletesen foglalkozott definíciós és metodikai szempontból Kőhegyi Mihály – Nagy Janka Teodóra: Adalékok a jogi néphagyománykutatás történetéhez. In: CUMANIA 14. (szerk.: Báth János). Kecskemét, Bácsk-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1997. 207–223. p.; Nagy Janka Teodóra:

a jog fogalmát kiterjesztően értelmezte, azt társadalmi terméként fogta fel. Elismerte, hogy a jogszokást a többi szokástól egy fikció különbözteti meg, nevezetesen annak feltételezése, hogy vannak emberi viszonylatok, amelyek általában tükröződnek a jogban, vagy amelyekre a jog normákat szokott előírni. Hangsúlyozta, hogy a jogszokások fogalmát nem lehetséges leszűkítően, csak az állami joggal ellentétben, attól függetlenül szabályokra érteni, „mert az állam által elismert jogszokások forrása is a létrehozó közösség”.⁹ Tárkány Szücs szerint a jogi néprajz tárgya markánsan elhatárolható. Az állami normák létrehozásával és alkalmazásával a jogtudomány foglalkozik, a társadalomban játszott konkrét szerepükkel a jogszociológia, mindezek történeti viszonylatban való kutatása pedig a jogtörténet feladata. „Mindent egyéb forrásból származó emberi magatartás vizsgálata, amelyet a társadalom meghatározott közössége elismer és szokásszerűen követ, feltéve, hogy az a fikció alkalmazásával kialakított jogi területre esik, a jogi néprajz feladatát képezi.”¹⁰ A szerző szerint ugyancsak a jogi néprajznak kell foglalkoznia „az emberek jogtudatában még létező, gyakorlattá, az életviszonyokban tényekké azonban már nem váló és csak folklorisztikus termékekben (pl. mese, dal, monda, rege stb.) jelentkező jogi hagyományokkal”, továbbá a jogszokások és jogi hagyományok tárgyi emlékeivel. Az akkor megfogalmazott, máig mértékadó fogalmi és módszertani alapvetése nagyban hozzájárult az európai kutatások

fellendítéséhez is.¹¹ Nem véletlen tehát, hogy a világszerte folyó népi jogéletkutatásokat bemutató tanulmánykötetbe az európai kutatások reprezentálására Alison Dundes Renteln és Alan Dundes 1994-ben ezt a tanulmányt illesztette be. Inkább a korszakot jellemző érdekesség, hogy Tárkány Szücs európai kitekintésű dolgozatai magyar nyelven csak közel egy évtizeddel később, Katona Imre segítségével az újvidéki Létünk című folyóiratban jelenhettek meg (1975, 1976), Jugoszláviában, ahol az 1800-as évek végétől rendszereken átívelő akadémiai tradíciói vannak a délszláv jogszokások (*pravnihi običaji*) gyűjtésének.

Tárkány Szücs Ernő tanulmányaival az évek során lépésenként haladva egy jól körülírható programot valósított meg, mely fokozatosan előbb nemzetközi, majd hazai szakmai ismertséget hozott számára. Már elismert szakemberként került 1975-ben a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjához, ahol tudományos főmunkatársként teljesedett ki tevékenysége.¹² Nemzetközi szerepvállalása is kibővült: 1973-ban két jogi néprajzi előadással vett részt egy chicagói nemzetközi kongresszuson, 1973–1977 között szerkesztőbizottsági tagja volt a *Dialectical Anthropology* című nemzetközi társadalomnéprajzi folyóiratnak, 1975-ben Belgiumban (Liege–Lüttich) a szerelem és a házasság témakörében tartott jogi néprajzi előadást.¹³ Nemzetközi kapcsolatépítésének sikereit mutatja, hogy a román jogi népszokások kiváló kutatója, Vulcănescu Tárkány Szücs Ernő meghívására 1975-ben részt vett a budapesti finnugor kongresszuson.¹⁴ A jogi néprajz számára óriási jelentőségű a jogi népszokások kutatását összefogó nemzetközi szervezet, a *Commission on Contemporary Folk Law* megalapítása (1978), mely G. van den Steenhoven intézetéhez (Institute of Folk Law, Nijmegen, Hollandia) kapcsolódóan jött létre harmincnégy ország száztizenkét kutatója – köztük Tárkány Szücs Ernő – bábáskodásával, az *International Union of*

European perspectives of studying Hungarian ethno-judicial life. In: *Institutions of Legal History with special regard to Legal Culture and History* (szerk.: Béli Gábor – Duchonová Diana – Fundarková Anna – Kajtár István – Peres Zsuzsanna). Pécs–Bratislava, PTE Állam- és Jogtudományi Kar – Insitute of Slovak Academy of Sciences, 2011. 377–386. p.; Nagy Janka Teodóra: Népi jogélet a Dél-Alföldön egy jogtörténeti és történeti forrás tükrében (1781–1821): Mindennapi jegyzőkönyvek a Makó Városában előfordult ügyes bajos állapotokról. Szekszárd, PTE Illyés Gyula Kar, 2012. 202–226. p.

⁹ Tárkány Szücs Ernő: Results and Task of Legal Ethnology in Europe. *Ethnologica European*. Párizs, 1967. 195–217. Újraolvasás – In Alison Dundes Renteln–Alan Dundes (eds): *Folk Law I–II. Essays in the Theory and Practice of*. Lex Non Scripta. 1994. 161–186. New York–London: Garland Publishing. Magyarul: Tárkány Szücs Ernő: Az európai jogi néprajz eredményei és feladatai. *Létünk* 1976. 6. 3–4. 86–107. 100.p.

¹⁰ Uo. 100–101.p.

¹¹ Katona Imre: Tárkány Szücs Ernő (Hódmezővásárhely 1921. 10. 13.–Budapest 1984. 7. 20.) Nekrológ. *Ethnographia*, 1985. 397. p.

¹² Uo. 379. p.

¹³ Tárkány Szücs Ernő: Die juridischen Volksbrauche der Eheschliessung bei der Ungarn. *Acta Ethnographica*, 1976. 211–249. p.

¹⁴ Paládi-Kovács Attila: Tárkány Szücs Ernő helye a magyar néprajztudományban. In: Tárkány Szücs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Budapest, Akadémiai kiadó, 2003². 872. p.

Anthropological and Ethnological Sciences (IUAES) égisze alatt.¹⁵ Tárkány Szücs 1980-ban a turkui finnugor kongresszuson tartott előadást, 1981-ben pedig a bécsi *Társadalomtudományi Koordinációs Központ* szervezésében Moszkvában vett részt megbeszélésen a helyi jogi rendszerek kutatásáról.¹⁶ Európai kutatástörténeti áttekintése mellett az európai jogi népszokásokról is készített egy összefoglaló tanulmányt, mely a *World Anthropology* sorozat *Toward a Marxist Anthropology* kötetében jelent meg.¹⁷

Összegezve megállapíthatjuk, hogy amint lehetősége nyílt rá Tárkány Szücs Ernő nyitott a nemzetközi tudományosság felé, nem csupán résztvevője, de motorja is lett a népi jogszokáskutatásról szóló diskurzusnak. Elismertségét jelezte, hogy Európa szerte nemcsak a különböző világnyelveken közölt tanulmányait, de a kizárólag magyar nyelvű dolgozatait is gyakran hivatkozták. Itthon a tudománypolitika nem, vagy csak akadozva volt képes integrálni Tárkány Szücs Ernő kifejezetten interdiszciplináris tudományos vállalkozását, az ebben való előrehaladást azonban nagyban segítette nemzetközi elismertsége.

Monográfiája megjelenése után Tárkány Szücs Ernő tovább folytatta megkezdett munkáját: „*adatokat gyűjtött a mesterjegyek használatára, a mezővárosi kézművesek és parasztpolgárok XVII–XVIII. századi hivataloskodásai, a települések közötti jogi kapcsolatok, továbbá a nemzetiségek jogi élete és a temetések jogrendje témaköréből; összefoglalást tervezett a közélet népi jogszokásairól, és időben vissza akart nyúlni egészen a honfoglalás koráig, esetleg még azon is túlra.*”¹⁸ Egy 1981-es munkalapja szerint a közélet jogi népszokásairól folytatott anyaggyűjtést, illetve kéziratot készített a tulajdonjegy-mesterjegy témában.¹⁹ Öt hónapot Bécsben töltve 1982-ben levéltári kutatásokat

folytatott a magyar jogi népszokások történeti rétegeinek, etnikai jellemzőinek feltárásához: „*Rendkívül gazdag összehasonlító keleteurópai anyagot sikerült beszereznem ausztriai tanulmányutam során és ezeknek a feldolgozása, kiegészítése lesz az elkövetkező időszak feladata*” – írta 1982-es egyéni munkabeszámolójában.²⁰ Ugyanitt tudósított arról, hogy irányítása alatt Tánzos Rita joghallgató Pozsony melletti községekben valamint Esztergomban és környékén kérdőívek segítségével jogi népszokásokat gyűjtött.²¹ A *Magyar néprajz* sorozat számára 1984 tavaszán még elvállalta, hogy megírja a „szokásjogot érintő fejezeteket”,²² valamint, hogy tovább folytatja a jogi népszokások feldolgozását és hangsúlyt fektet az utánpótlás kinevelésére is, 1984 nyarán bekövetkezett halála azonban megakadályozta tervei megvalósítását. Rengeteg terve, feljegyzése maradt kéziratban. Tárkány Szücs Ernő tudományos életműve a jogi néprajz számára egyaránt kínál biztos támpontokat, és – mindenekelőtt cédulakötegei révén – további feladatokat is.

A *Magyar jogi népszokások* utóéletéhez tartozik, hogy Tárkány Szücs kiadói nívódíjat kapott. Könyvét a szerző kandidátusi disszertációként nyújtotta be a Tudományos Minősítő Bizottsághoz. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportban 1981. október 27-én tartott házi védelem jegyzőkönyve szerint Sárkány Mihály vetette fel, hogy a szerző számára, mentesítve őt a kandidátusi fokozat megszerzése alól, a tudományok doktora fokozat

¹⁵ A társaság megalapításáról, jelentőségéről bővebben: Snyder, Francis G.: *Anthropology, Dispute Processes and Law*. British Journal of Law & Society, 1992. 2. A Társaság központja ma Svájcban van: <http://www.commission-on-legal-pluralism.ch>

¹⁶ Katona Imre i.m. 380. p.

¹⁷ Hoffmann Tamás: Tárkány Szücs Ernő tudományos életrajza. *Artes Populares. A Folklore Tanszék Évkönyve*, 12. Budapest, 1985. 323. p.

¹⁸ Katona Imre i.m. 380. p.

¹⁹ Tárkány Szücs Ernő Néprajzi Kutató Csoport Szociálintropológiai Osztály. Munkalap 1981. MTA Néprajzi Kutatóintézet Adattár.

²⁰ „*A kismartoni levéltárban több napon keresztül kutattam magyar falvak iratanyagában. Ennek során a következő jellegű okiratokat sikerült mikrofilmen megszereznem és magammal hoznom: Alsóőr levéltárából 32 végrendelet és házassági szerződést, a Batthyány levéltárból (Güssing), a Klostermarienberg-i uradalmi levéltárból és a Lutzmansburg-i községi levéltár anyagából kigyűjtöttem néhány házassági szerződést, hegyközségi regulációt, vadászati regulációt, községi javak kezelésével kapcsolatos szabályozásokat, összesen 110 darab okirat felvételét. Ezek feldolgozása az elkövetkező idők feladata lesz.*” Dr. Tárkány Szücs Ernő egyéni munkabeszámoló. MTA Néprajzi Kutatóintézet Adattár.

²¹ Dr. Tárkány Szücs Ernő egyéni munkabeszámoló. MTA Néprajzi Kutatóintézet Adattár.

²² Tárkány Szücs Ernő a Magyar Néprajz számára írandó fejezetekkel elkészült, de az a Magyar jogi népszokások egyszerű kivonatolása volt, kivágatok gyűjteménye, s ezt – a szerkesztőbizottság megítélése szerint – halála után tizenöt évvel illetlenség lett volna publikálni. (Szilágyi Miklós szóbeli közlése.)

megadását kezdeményezzék.²³ A védésre 1983. június 20-án került sor, a bírálók Dömötör Tekla, Kulcsár Kálmán és Katona Imre egyetértettek abban, hogy a benyújtott munka a tudományok doktora cím megadására képesíti a szerzőt. A bizottság elnöke Tálasi István, titkára Hoffmann Tamás, tagjai eredetileg Ferge Zsuzsa és Bónis György, de Bónis helyett a védésen végül Csizmadia Andor vett részt.²⁴ A monográfia alapján a Tudományos Minősítő Bizottság gyorsított eljárással, 1983. november 30-án ítélte oda Tárkány Szücs Ernő számára a „történelemtudományok (néprajz) doktora” fokozatot.²⁵ A bírálók egységes véleménye, hogy a jelölt életműve úttörő és hézagpótló, nemzetközileg is elismert munka, Kulcsár Kálmán indoklása szerint: *„Tárkány Szücs Ernő munkája bizonyos értelemben folytonosságot jelent a két világháború között és a második világháború időszakában kibontakozott ún. népi jogkutató mozgalom törekvései, eredményei és napjaink kutatásai között. Ő, aki egyetemi hallgató korában jelentős részt vállalt az egykori mozgalomban, és akinek akkori munkáit már azok a sajátosságok jellemezték (mint pl. a történeti szemlélet, a jogi népszokások jogtörténeti és jogszociológiai összefüggésekben való magyarázatra való törekvés stb.), amelyek a bírált mű erői is. [...] A Magyar jogi népszokások című munka tehát gyakorlatilag negyven év, bár egyes időszakokban változó intenzitással végezhető és végzett tudományos kutatásának eredménye.”*²⁶

²³ MTA Levéltár Tárkány Szücs Ernő (1921. okt. 13.) 2640/3. A házi védésen Filep Antal véleményében Papp Lászlóról megemlékezve írja: *„Ma látjuk, Papp Lászlóért nekünk kellett volna kinyújtatunk a kezünket, magunk közé kellett volna állítsuk. Akkor talán az ő jogszokás és jogtudat vizsgálatai sem maradtak volna torzóban.”*

²⁴ Voigt Vilmos több levélben jelezte a bizottság felé, hogy Bónis messzemenően alkalmas a bírálói feladat ellátására, egészségi állapota maximum a bírálat felolvasásában okozna nehézséget, de a bizottság Csizmadia felkérése mellett döntött. MTA Levéltár Tárkány Szücs Ernő (1921. okt. 13.) 2640/3.

²⁵ MTA Levéltár Tárkány Szücs Ernő (1921. okt. 13.) 2640/3.

²⁶ MTA Levéltár Tárkány Szücs Ernő (1921. okt. 13.) 2640/3.